

Εσωτερικοί δαίμονες μιας κρατικής λειτουργίας

Το άρθρο αυτό γράφεται με αφορμή την απόφαση του Εφετείου της Αθήνας για τη Χρυσή Αυγή αλλά δεν είναι αυτό το θέμα μας.

Γράφεται διότι, φίλοι πολλοί με ρωτούσαν, έντονα προβληματισμένοι από την απαλλακτική πρόταση της Εισαγγελέως για τα τελικά καταδικασθέντα μέλη της Χρυσής Αυγής. Η διαφωνία της Εισαγγελέως με την ομόφωνη απόφαση του Δικαστηρίου, θεωρήθηκε ότι ξέφευγε από τις συνηθισμένες διαφωνίες Εισαγγελέων – Δικαστών.

Πώς γίνεται για τέτοια θέματα να συνυπάρχουν απόψεις τόσο κάθετα αντίθετες. Κάτι σκοτεινό κρύβεται, έλεγαν, και δεν ήταν απ' αυτούς που διακρίνονται ως συνωμοσιολόγοι.

Ήταν η εύκολη, επιφανειακή, χωρίς κανένα στοιχείο εξήγηση, όμως με τόσο εκτονωτική λειτουργία.

Δεν έχω την τάση να αποδίδω σε δικαστικούς λειτουργούς, που κάνουν τη δουλειά τους, μεροληπτικά και άλλα εξωδικαστικά ελατήρια και ξεκαθαρίζω από την αρχή τη θέση μου:

Η διαφορετικότητα απόψεων, όπως σε όλα τα συλλογικά σχήματα έτσι και μεταξύ των μελών του Δικαστηρίου, πιστεύω ότι βαθαίνει τον προβληματισμό, πλουτίζει τη σκέψη πλαταίνοντας τους ορίζοντες. Ομοιομορφία σκέψης από οκνηρία ή φόβο ή σχέση εξάρτησης καταλήγει σε θάνατο της σκέψης και δικαστικά εκτρώματα.

Το Κράτος Δικαίου στηρίζεται στο γραπτό Νόμο, αλλά σε τελευταία ανάλυση στο Νόμο όπως τον ερμηνεύουν τα Δικαστήρια. Η εξουσία αυτή των Δικαστών στο πλαίσιο μιας δημοκρατίας και διάκρισης των εξουσιών είναι φυσικό να αποτελεί ένα από τα κυριότερα ζητήματα στη Νομική Επιστήμη.

Έχει ειπωθεί χαρακτηριστικά ότι, η εφαρμογή του Δικαίου δείχνει ότι τελικά είναι πιο σημαντική η ερμηνεία του Συντάγματος και των Νόμων από τη σύνταξη και ψήφισή τους.

Εν όψει της βαρύτητας των θεμάτων που προκύπτουν καλό είναι να καταφεύγει κανείς στα μεγάλα κείμενα, που άλλωστε είναι τόσο επίκαιρα.

Ο κορυφαίος στοχαστής της μεσοπολεμικής Γερμανίας Martin Heidegger δίδασκε, ότι όποιος ερμηνεύει τον Νόμο δεν ξεκινά ποτέ με παρθένο μυαλό αλλά έχει πάντα μια «προσύλληψη», μέσω της οποίας προσεγγίζει το υπό ερμηνεία κείμενο. Το κείμενο μπορεί να ανθίσταται στην «προσύλληψη» και να μιλά διαφορετικά. Έτσι ξεκινά, καταλήγει ο Heidegger, η κυκλική κίνηση «προσύλληψης» του ερμηνευτή και της σημασίας του κειμένου του Νόμου.

Τι εννοεί ο ποιητής ως «προσύλληψη»; Ο δικός μας Δημ. Τσάτσος είναι πιο σαφής. Στην ανάλυσή του αναδεικνύει την ιστορική και πολιτική διάσταση του Συντάγματος και την υπαγωγή της Ερμηνείας του σε μια προερμηνευτική επιλογή, σε μια θέση επί της Αρχής που όλοι αναγκαστικά σαν ιστορικά υποκείμενα παίρνουμε και έχει ρίζα την ηθικοπολιτική μας προτίμηση.

Ο Γ. Κουμάντος βαθαίνει ακόμη περισσότερο: «η ύλη της νομικής επιστήμης (γράφει) είναι οι κανόνες Δικαίου και η κοινωνική πραγματικότητα. Γι' αυτό το άνοιγμα της νομικής επιστήμης στη Φιλοσοφία και την Κοινωνιολογία φανερώνει την αληθινή κοινωνική λειτουργία της Νομικής Επιστήμης».

Το Δίκαιο, πράγματι, συνδέεται βαθιά με την Πολιτική, την Κοινωνία και την Ιστορία ακόμη. Η ερμηνεία των κανόνων Δικαίου από τα Δικαστήρια είναι η εφαρμοσμένη νομική επιστήμη και ταυτόχρονα η πηγή της. Η διαδρομή μέσα από την οποία θα ερμηνευθεί, ο νόμος εν όψει μιας συγκεκριμένης υπόθεσης, π.χ. σύστασης εγκληματικής οργάνωσης θα περάσει μέσα από τις

αντιλήψεις του ερμηνευτή για το κράτος, τη σχέση ελευθερίας και ασφάλειας-τάξης, για τα δικαιώματα και υποχρεώσεις των πολιτών. Έχει παρατηρηθεί, άλλωστε, ότι η θέση του ερμηνευτή στο εκκρεμές ασφάλεια-ελευθερία είναι δυναμική και εξαρτάται από τις επικρατούσες στην κοινωνία συνθήκες. Οι αντιλήψεις αυτές, καίουσες σ' οποιαδήποτε κοινωνία ή σύστημα δικαίου, νομοτελειακά διαιρούν, ενώ παράγοντες όπως η παιδεία, οι εμπειρίες, το γενικό διανοητικό και αισθητικό επίπεδο παροξύνουν ή μετριάζουν τις διαφορές.

Η κοινωνική πραγματικότητα αλλάζει πολλές φορές ερήμην μας αρκετά απ' όσα μάθαμε και πιστέψαμε έχουν πια διαψευσθεί. Είναι δύσκολο όμως να απομακρυνθεί κανείς από τις αρχικές πεποιθήσεις, να καθαρίσει την εικόνα ή να την συμπληρώσει. Έτσι είναι η ανθρώπινη φύση και είναι σχεδόν ανυπόφορο να δεχθεί την ανατροπή της αρχικής εικόνας. Για πολλούς αυτό θα συνιστούσε απειλή για την εικόνα που έχουν διαμορφώσει για τον εαυτό τους, το εικονοστάσι της ζωής τους.

Είναι πιο εύκολο για την ανθρώπινη φύση να πάψει να κοιτά με περιέργεια γύρω, να επιμένει στη βεβαιότητα ότι έχει βρει την αλήθεια και να βγάλει από τον ορίζοντα ότι την αμφισβητεί. Στην κοινωνική ψυχολογία είναι το φαινόμενο «της γνωστικής ασυμφωνίας» (cognitive dissonance), δηλαδή της τάσης να σφραγίζουμε τα μάτια και τα αυτιά για να μη δούμε ή ακούσουμε ό,τι θα διαψεύσει όσα μάθαμε να πιστεύουμε.

Αυτά είναι κοινοί μοίρα των ανθρώπων. Οι απλοί πολίτες θα αντιμετωπίσουν τις προσωπικές και οικογενειακές συνέπειες. Όταν όμως συμβαίνουν σε λειτουργούς από τις αποφάσεις των οποίων εξαρτώνται η ελευθερία και άλλα αγαθά, τότε το κοινωνικό κόστος μπορεί να είναι μεγάλο.

Όσοι από τους λειτουργούς ταυτίζουν την πραγματικότητα με τα όρια της σκέψης τους και συγχέουν τη γνώση με τη γνώμη τους, κάνουν ανάγλυφη την αλήθεια της αμερικανικής παροιμίας «αν είσαι σφυρί βλέπεις όλον τον κόσμο σαν καρφιά». Ακριβώς σ' αυτό το σημείο, οι θεσμικές εγγυήσεις τις οποίες απολαύουν τα μέλη του δικαστικού σώματος, επιτρέπουν σε μερικούς να πορεύονται, εκτός ιστορικού χρόνου και εκτός κοινωνικού πλαισίου. Η κρίση του δικαστή δεν είναι, ή τουλάχιστον δεν πρέπει να είναι, ζήτημα ταυτότητας.

Ο Μαξ Βέμπερ μας βοηθάει: Αναφερόμενος στους πολιτικούς, έκανε τη διάκριση μεταξύ της ηθικής της πεπαιθότητας (φρονήματος) και της ηθικής της ευθύνης. Υποστήριζε ότι, οι όποιες πεπαιθήσεις έρχονται σε δεύτερη μοίρα, μπροστά στην ευθύνη που έχει αναλάβει ο ασκών δημόσιο λειτουργήμα και εξουσία. Η ανάληψη αυτής της ηθικής ευθύνης είναι το πρώτιστο καθήκον των δικαστικών λειτουργών. Δεν είναι εύκολη η πορεία ανάμεσα σε όχι τόσο σαφή σήματα.

Είναι και οι νόμοι που είναι ασαφείς, αντιφατικοί. Σε πολλές περιπτώσεις δε ρυθμίζουν ολοκληρωτικά το πρακτέο, ούτε εξαντλούν το απαγορευμένο. Ο δικαστής όμως πρέπει να λύσει την ενώπιόν του αχθείσα υπόθεση. Η κρίση του έχει αναφορά τη συνείδησή του, είναι ελεύθερη, αλλά όχι ερήμην της επιστήμης και των πραγματικών δεδομένων της υπόθεσης. Ανάμεσα σ' αυτά, όχι λίγες φορές ο δικανικός συλλογισμός είναι συναρπαστική υπόθεση.

Η τήβενος δε νομιμοποιεί τον δικαστή στο να παραβλέπει τη νομοθετική ρύθμιση, ακόμη και προδήλως κακή. Η αλλαγή της είναι άλλων δουλειά. «Ο δικαστής ερμηνεύοντας τον Νόμο, δεν πρέπει να φιλοδοξεί από πιανίστας να γίνει συνθέτης. Η δημιουργική ερμηνεία της νομοθετικής παρτιτούρας δίνει πολλά περιθώρια “σκεπτόμενης” συμμόρφωσης προς τον Νόμο και

ανάδειξης του ταλέντου των διανοητικών και ψυχικών ικανοτήτων του δικαστή» (σκέψεις ευεργετικές Γερμανού ανώτατου δικαστή).

Ήθελα να ασχοληθώ σ' αυτό το άρθρο μόνο με τους εσωτερικούς τόσο αποφασιστικής σημασίας δαίμονες της δικαστικής λειτουργίας: όμως η κραυγή «Λεπενιώτα θα πεθάνεις», ηχεί ακόμη μέσα μου. Γνωρίζουμε ότι η Πρόεδρος όπως και τα άλλα μέλη του Δικαστηρίου δεν έλαβαν υπόψη τις απειλές, που είναι βέβαιο ότι καθ' όλη τη διάρκεια της δίκης ασφαλώς δέχονταν. Ήταν μόνοι με τη συνείδησή τους. Έτσι όπως ήρθαν τα πράγματα πήραν στους ώμους τους το βάρος της συνέχειας της δημοκρατικής λειτουργίας του Κράτους. Αν υποχωρούσαν θα έβγαιναν τα τάγματα εφόδου, οι λύκοι. Δεν ήταν αυτονόητο ούτε εύκολο, ούτε άλλωστε συμβαίνει πάντα. Ο Σαίξπηρ βάζει τον Κάσσιο να λέει στον Ιούλιο Καίσαρα «δε θα ήμουν λύκος αν οι Ρωμαίοι δεν ήταν πρόβατα». Οι «Ρωμαίοι» στην υπόθεσή μας ήταν άλλης ποιότητας. Και το κοπάδι των λύκων πήρε άλλη κατεύθυνση.

Τελικά η Δικαιοσύνη, όπως και όλοι οι θεσμοί, δεν είναι κανένα αυτόβουλο, άυλο σχήμα, είναι οι Άνθρωποι που τη λειτουργούν. Αναμένουμε από τους Δικαστές νηφάλιο θάρρος, αρετή, επιστημοσύνη. Είναι η ελάχιστη απαίτηση του δημοκρατικού υπεύθυνου πολίτη. Εδώ όμως είναι ο κόμπος. Οι Δικαστές δεν ήρθαν από το πουθενά, από κάποια Πλατωνική Πολιτεία, είναι τέκνα της Εκπαίδευσης και της Παιδείας μας, των Αξιών της Κοινωνίας μας. Και όμως από τους Δικαστές ζητάμε περισσότερες αρετές και λιγότερα ελαττώματα, από εκείνα των απλών πολιτών.

Γι' αυτό η Δικαιοσύνη είναι η ανθρώπινη. Είναι αυτή που μπορούμε. Δεν είναι τέλεια. Δε γράφεται σε λίθους. Σβήνεται, διορθώνεται, αλλάζει, φέρνει τα πάνω κάτω και αντίστροφα. Και όσο της αναλογεί, καμιά φορά διώχνει τους λύκους.

Γεωργιος Κουβελακης
Σύμβουλος Επιμετατείας ε.π.,
Πρωην Υπουργός Δικαιοσύνης,